

DIMENSIUNI ALE VIEȚII COTIDIENE ÎN BASARABIA (ANII 1930). NIVELUL DE ȘTIINȚĂ DE CARTE AL SOCIETĂȚII. OBSTACOLE ȘI STEREOTIPURI

**THE EVERYDAY LIFE'S DIMENSIONS IN BESSARABIA ('1930).
The Educational Level of the Society. Barriers and Stereotypes**

Aurel FONDOS,
doctorand, USM,
Agenția de Istorie și Cultură Militară, Republica Moldova

CZU : 37(478)(091)

Summary

An important dimension of daily life in interwar Bessarabia was the development of education. The return of Bessarabia to the Romanian nation in 1918 ensured a true national and spiritual rebirth of Bessarabian Romanians throughout the entire period up to 1940. Namely, in 1918-1940, a real national intelligentsia was established here. For the first time in the history of this land, the forces of Romanian spirituality, the vast cultural, national, human and social accumulations of the nation materialized in a qualitative leap, which occurred in the interwar period. In the article, some aspects related to the field of literacy and raising the level of reading in Bessarabia will be investigated, as a premise for the modernization of daily life in the land, which was certainly one of the most successful achievements of the Romanian state in the historical province of Prut, despite some obstacles and stereotypes characteristic of the native population in the countryside.

Key words: *Education, book, revival, Bessarabia, daily life, obstacles, stereotypes.*

Viața cotidiană din Basarabia interbelică este în vizorul cercetătorilor de pe ambele maluri ale Prutului. Acest articol tratează aspecte ce țin de domeniul alfabetizării, în special de sporirea nivelului de alfabetizare în Basarabia ca o premisă a modernizării vieții cotidiene din ținut, care, cu siguranță, a fost una dintre realizările statului român în provincia istorică Basarabia, în pofida unor obstacole și stereotipuri ale populației băștinașe din mediul rural.

Chiar dacă statisticile referitoare la știința de carte arată clar că Basarabia continua să rămână, în 1930, provincia cu cele mai multe persoane analfabete din România (doar 38,1% erau ștuitori de carte), schimbarea este evidentă în comparație cu situația de până la Unire (când doar 19,4% din totalul populației erau ștuitori de carte). În decursul unui deceniu, administrația românească a reușit să dubleze cifra ștuitorilor de carte, lucru unic pentru toate regiunile României¹.

¹ Octavian Țicu. *Basarabia în cadrul României reîntregite (VI): Reforma învățământului și „cele patru clase românești”* (3), 03 mai, 2020. Disponibil: [https://moldova.europalibera.org/a/basarabia-%C3%AEn-cadrul-rom%C3%A2niei-re%C3%AEntregite-\(vi\)-reforma-%C3%AEenv%C4%83%C8%9B%C4%83m%C3%A2ntului-%C8%99i-cele-patru-clase-rom%C3%A2ne%C8%99ti-\(3\)-/30589972.html](https://moldova.europalibera.org/a/basarabia-%C3%AEn-cadrul-rom%C3%A2niei-re%C3%AEntregite-(vi)-reforma-%C3%AEenv%C4%83%C8%9B%C4%83m%C3%A2ntului-%C8%99i-cele-patru-clase-rom%C3%A2ne%C8%99ti-(3)-/30589972.html),

Din punct de vedere cultural, ceea ce s-a produs în Basarabia între 1918 și 1940 s-a considerat, pe bună dreptate, o „adevărată renaștere spirituală”, avându-se în vedere șansa istorică oferită populației de a se întoarce la valorile naționale și culturale românești, de a conștientiza apartenența sa etnică, lingvistică și culturală.

Școlii i-a revenit rolul principal în lupta pentru combaterea analfabetismului în mediul populației basarabene. Numărul de școli a sporit, între 1920 și 1939, de la 1.747 până la 2.718; numărul de învățători – de la 2.746 până la 7.581; numărul de elevi înscriși – de la 136.172 până la 346.747².

Marile reforme economice, sociale și politice din anii imediat următori Primului Război Mondial, inclusiv crearea cadrului legislativ necesar dezvoltării învățământului public, a sporit în ritmuri categorice gradul de culturalizare a populației din Basarabia în perioada interbelică.

Apogeul succesului românesc în procesul de alfabetizare a Basarabiei s-a datorat, fără îndoială, obligativității învățământului, reconfirmată de *Legea învățământului primar* din 26 iulie 1924. Articolul 27 din Lege prevedea: pentru absențe nemotivate, prima perioadă de absentare de 15 zile, se va încasa o amendă egală, pentru fiecare zi de absență, cu 1/4 din prețul zilei de muncă; pentru absențe nemotivate, a doua perioadă de absentare de 15 zile, amenda va fi egală cu 1/2 din prețul zilei de muncă; pentru absențe nemotivate, a treia perioadă de absentare de 15 zile, amenda va fi de 3/4 din prețul zilei de muncă; pentru absențe nemotivate, a patra perioadă de absentare de 15 zile, se va aplica o amendă egală, pentru fiecare zi de absență, cu prețul unei zile de muncă³.

În mai multe localități rurale campania de alfabetizare și de creștere a nivelului de cărturărie s-a confruntat cu multe obstacole, generate, în special, de criza economică, care a influențat dezvoltarea social-economică (a țăranilor și a proprietarilor de pământ).

Astfel, dacă, până în 1928 numărul de copii care frecventau școala primară, era de aproximativ 90%, în primii ani de criză, conform anchetelor oficiale, se atestă o scădere până la 70%. Principala cauză a absenteismului școlar era incapacitatea țăranilor de a-și asigura copiii cu haine în timpul iernii și cu rechizite școlare. *Legea învățământului primar* din 1924 obliga părinții să procure pentru copii materialul școlar necesar. Totuși părinții săraci erau scutiți de o atare obligație; calitate constatată de Comitetul școlar.

O altă cauză de frecventare neregulată a școlii „decurgea din rolul de producător, mai ales primăvara, vara și toamna, al acestora în cadrul familiei țărănești. În condițiile în care toți membrii familiei trebuiau să muncească pentru o bucată de pâine, participarea copiilor la școală nu putea fi decât redusă”. Un impediment în plus era situarea școlii la o

² Nicolae Enciu. *În componența României Întregite. Basarabia și basarabenii de la Marea Unire la notele ultimative sovietice*. București-Brăila: Editura Academiei Române; Muzeul Brăilei „Carol I”, Editura Istros, 2018, p. 255.

³ Idem, Octavian Țicu. *Basarabia în cadrul României reîntregite* (VI): Reforma învățământului și „cele patru clase românești” (3), 03 mai, 2020, p.1. Disponibil: [https://moldova.europalibera.org/a/basarabia-%C3%AEn-cadrul-rom%C3%A2niei-re%C3%AEntregite-\(vi\)-reforma-%C3%AEnv%C4%83%C8%9B%C4%83m%C3%A2ntului-%C8%99i-cele-patru-clase-rom%C3%A2ne%C8%99ti-\(3\)-/30589972.html](https://moldova.europalibera.org/a/basarabia-%C3%AEn-cadrul-rom%C3%A2niei-re%C3%AEntregite-(vi)-reforma-%C3%AEnv%C4%83%C8%9B%C4%83m%C3%A2ntului-%C8%99i-cele-patru-clase-rom%C3%A2ne%C8%99ti-(3)-/30589972.html),

distanță mare de casă, stare de lucruri care determina o bună parte din copii să renunțe la cursuri. În Basarabia, sistemul rus nu aplicase principiul obligativității învățământului și, respectiv, locuitorii erau mai puțin obișnuiți cu școala și mai puțin conștientizau necesitatea acesteia. Astfel, numărul de părinți care ignorau rolul școlii în dezvoltarea copiilor era atât de mare „încât ar fi fost imposibil încasarea amenzilor fără tulburări”⁴.

Pentru a evita tulburările sociale în localitățile provinciei, drept rezultat al demersurilor, plângerilor, apelurilor din partea mai multor locuitori, autoritățile locale și școlare au fost nevoite să stopeze procedura de aplicare a amenzilor. Totodată, autoritățile județene le cereau primarilor sătești și învățătorilor să explice părinților rolul școlii și, prin metode de convingere, să-i determine să-și înscrie copiii la școală. Aceasta abordare delicată, flexibilă n-a permis compromiterea gradului de relevanță a științei de carte.

În 1937, în scopul de a sprijini efortul autorităților locale, Parlamentul României a efectuat modificări la *Legea învățământului primar* referitoare la amenzile școlare. În art. 26, alineatul 2, se stipula: „La 15 și 30 de zile ale fiecărei luni, directorul școlii înaintează percepteurului lista pentru încasarea amenzilor”. Valoarea amenzii pentru absențele nemotivate a fost ridicată de la 100 până la 300 de lei. Prevederile art. 29, alineatul 3 stabilesc faptul că amenzile care n-au fost încasate în termen de 30 de zile de la primirea listelor nu se mai pot urmări, iar percepteurul vinovat de această neglijență „era amendat cu o sumă egală cu aceea a amenzilor neîncasate”⁵.

Prin aplicarea riguroasă a obligativității învățământului primar, dar și prin creșterea numărului de cadre didactice și de școli, numărul de elevi care frecventau școala a crescut considerabil, ajungând la circa 85% dintre cei înscriși în primele patru clase primare în anul școlar 1936-1937, per țară, și la circa 65% dintre cei înscriși în trei ani ai cursului supraprimar.

Conform datelor prezentate de renumitul istoric Ion Nistor, în 1939, în Basarabia 77,58% dintre copiii înscriși la cursul elementar frecventau școala, cu aproape 8% mai puțin decât media pe țară; iar cursul superior, supraprimar – 56,20%, cu aproape 9% mai puțin pe țară. Prin acest rezultat al procesului de alfabetizare, statul român transforma energic Basarabia, impregnându-i un puternic și profund caracter românesc, pe care nici măcar regimul comunist sovietic n-a reușit să-l demonteze, în cei cincizeci de ani de dominație⁶.

O altă componentă de bază a sistemului de învățământ din Basarabia interbelică este rolul și contribuția Comitetelor școlare din Basarabia interbelică la dezvoltarea învățământului.

Comitetele școlare au fost înființate în România din inițiativa ministrului Instrucțiunii C. Angelescu printr-un Decret-lege din iulie 1919. Obiectivul lor principal era mobilizarea eforturilor și a mijloacelor populației, din mediile rural și urban, la construcția școlilor. Drept urmare a activității acestora și a susținerii financiare din partea statului,

⁴ Octavian Țicu. *Basarabia în cadrul României reîntregite (VI): Reforma învățământului și „cele patru clase românești”* (3). *Op. cit.*, p.2.

⁵ Octavian Țicu. *Op. cit.*, p.2.

⁶ Octavian Țicu. *Op. cit.*, p.3

numărul de școli primare în Basarabia s-a dublat – de la 1.383, în anul 1918, până la 2.628, în 1940⁷.

Pe lângă construire și întreținere, Comitetele școlare și-au asumat responsabilitatea de a asigura școlile cu material didactic și cărți necesare pentru instruirea elevilor, fapt confirmat de numeroase demersuri și solicitări adresate Casei școlilor. O importanță deosebită au avut acțiunile Comitetele școlare conjugate cu cele ale corpului didactic pentru realizarea obligativității învățământului primar și asigurarea frecvenței școlare⁸. Destul de eficientă era și implicarea Comitetele școlare în formularea și redresarea situațiilor de problemă: nivelul insuficient de percepere a necesității cunoașterii de carte ca instrument și mod de îmbunătățire a modului de viață și, evident, frecventarea școlilor.

În Basarabia, unde domina analfabetismul și ignoranța populației, acest proces a fost mai dificil de implementat, în comparație cu celelalte provincii românești. De competența Comitetele școlare ținea și aplicarea amenzilor pentru absentarea elevilor de la școală. Documentele analizate demonstrează că în multe cazuri acestea erau nevoite să reducă amenzile școlare din cauza situației materiale precare a populației rurale, care se înregistra, mai ales, în anii secetoși⁹.

Acțiunile întreprinse de Comitetele școlare au fost mult mai eficiente în perioada guvernărilor liberale, anii 1922-1926 și anii 1934-1937. Prin intermediul conferințelor publice, cinematografului, aprecierilor persoanelor pentru merite deosebite cu medalii etc., era promovată ideea de noi construcții școlare. În acești ani, erau aplicate cu strictețe prevederile *Legii privind obligativitatea învățământului primar*. Sporirea numărului de școli în Basarabia, reducerea analfabetismului, cultivarea atașamentului populației față de școală au fost, incontestabil, și rezultate ale activității Comitetele școlare¹⁰.

Un rol important în sistemul de învățământ primar din Basarabia l-a avut corpul didactic, care a contribuit la ridicarea nivelului de cultură al poporului, dându-și concursul la opera de construcții școlare și la aplicarea *Legii învățământului primar*, deși s-a confruntat, în repetate rânduri, cu probleme de ordin material. Imediat după Unire, învățătorii și profesorii din Basarabia au fost integrați în corpul didactic din vechiul Regat în funcție de vechimea de muncă, făcându-se abstracție de gradul lor de pregătire, titluri și proveniență etnică. Deja în primii ani, autoritățile școlare au întreprins mai multe măsuri cu scop de pregătire a noilor cadre de învățători, dar și de formare continuă a celor care activau în sistemul educațional până la Unire¹¹.

Un element social de importanță majoră pentru buna funcționare a corpului pedagogic a fost salarizarea. Criza economică din acea perioadă a afectat considerabil și

⁷ Gheorghe Palade. *Comitetele școlare din Basarabia interbelică: Contribuții la dezvoltarea Învățământului*. Studia Universitas Moldavie, 2015, nr.4 (84), Universitatea de Stat din Moldova, Seria “științe umanistice”, p.1.

⁸ *Ibidem*, p.1.

⁹ *Ibidem*, p.1.

¹⁰ *Ibidem*, p.1.

¹¹ Vasile Crețu. *Evoluția învățământului primar și secundar în Basarabia în anii 1918 – 1940*. Teza de doctor în istorie, Chișinău, 2020, p.96.

acest aspect social – salariile și cheltuielile de întreținere erau achitate cu întârziere de câteva luni. Guvernul României a reacționat la soluționarea problemei de salarizare a corpului didactic. Concomitent, a fost soluționată și o altă necesitate socială stringentă a învățătorilor. *Legea învățământului primar* din 1924, art. 159 și din 1937, art. 180, prevedea: „Membrii corpului didactic primar, care funcționează în prezent sau care vor merge să funcționeze în comunele din teritoriile alipite, cu populația în majoritate de altă origine sau cu români deznaționalizați și care își vor lua angajamentul că vor servi cel puțin zece ani la școlile din acele comune, vor primi pentru tot timpul cât vor funcționa la aceste școli un spor de 50 la sută la salariu; termenele de gradație li se vor socoti din patru în patru ani, iar stagiul cerut pentru înaintare li se va reduce cu un an”¹². Acești învățători, care își iau angajamentul să se stabilească „pentru totdeauna în aceste localități, vor fi împroprietăriți cu câte un lot de 10 ha de colonizare 100 din teritoriile disponibile” (art. 159), prevederea se referă la învățătorii care nu sunt originari din județele Cernăuți, Storojineț, Hotin, Tighina, Cetatea Albă, Ismail ș. a.¹³.

În așa-numita Republică Autonomă Sovietică Moldovenească din stânga Nistrului procesul de alfabetizare a populației a fost desfășurat, per ansamblu, contradictoriu, superficial și dăunător, devenind o formă specifică de reeducare a populației, de ridicare a nivelului ei „ideinico-politic”, prin familiarizarea cu politica partidului bolșevic. Aici s-a urmărit scopul de antrenare a maselor analfabete în participarea conștientă, activă în viața gospodărească și edificarea noii societăți. De asemenea, autoritățile erau preocupate și de faptul ca analfabetismul populației, mai ales, al țăranimii să nu submineze educația ateistă și să nu contribuie la menținerea influenței religiei în zonele rurale¹⁴.

Desfășurarea procesului de alfabetizare a persoanelor din mediul rural a avut de trecut printr-o o serie de dificultăți: gradul de școlarizare a elevilor, rețeaua redusă a instituțiilor de învățământ, psihologia țăranilor, implicarea lor în muncile agricole sezoniere, recidivele în cazul celor care nu frecventau orele. Nu existau criterii clare de monitorizare a persoanelor analfabete; la sate, din cauza desfășurării campaniilor agricole, cursurile începeau toamna târziu și se terminau primăvara devreme; o parte dintre neștiutorii de carte nu frecventau școlile din motive de superstiție, alții considerau lecțiile drept o corvoadă. Totuși, principala problemă, în derularea acestei activități, o constituia lipsa de specialiști, de manuale și de abecedare¹⁵.

În pofida măsurilor luate de autoritățile sovietice, în anii '30 ai secolului al XX-lea, problema principală – lichidarea analfabetismului – a rămas nesoluționată. Sursele oficiale, care erau departe de adevăr, arătau că, în anul 1938, numărul de neștiutori de carte din RASSM era de circa 50.000 de persoane, majoritatea moldoveni¹⁶.

¹² *Codul general al României*. Întocmit de HAMANGIU, Const. ș.a. 1937. vol. XXV, partea 1-a.

¹³ Vasile Crețu. *Op. cit.*, p.100.

¹⁴ Valentin Burlacu. *Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924-1940)*. Chișinău, 2021, p. 350.

¹⁵ *Ibidem*, p.352.

¹⁶ *Ibidem*, p. 353.

În acest context, campania de lichidare a analfabetismului a fost mai mult formală, în detrimentul calității instruirii, și politizată la maximum ori însoțită de o intensă educație politică a maselor. Drept consecință, mii de persoane, care terminau cursurile și școlile de lichidare a analfabetismului, peste un timp deveneau din nou analfabeți, deoarece cunoștințele și deprinderile acumulate nu puteau fi aplicate. Nu ajută în a exclude această situație nici impunerea forțată a persoanelor analfabete de a frecventa cursurile¹⁷.

Un alt aspect semnificativ al acestei perioade a fost lupta pentru păstrarea limbii române în școlile din Transnistria. În 1929, a fost creat Comitetul central pentru moldovenizare și latinizare de pe lângă CEC al RASMM. După o muncă de pregătire, la 2 februarie 1932, Biroul comitetului regional de partid din RASSM a adoptat *Rezoluția cu privire la trecerea la grafia latină*. „Se consideră întru totul oportună și rațională trecerea RASSM la alfabetul latin”. Această trecere urma „să se efectueze treptat, în cursul anului 1932”¹⁸. Dat fiind faptul că era susținută de către stat, reforma a avut succes. Făcând o trecere în revistă a realizărilor obținute la nivel de studiere a limbii materne în baza grafiei latine, la Congresul VI la Sovietelor (1935) se atestă o dinamică în studierea și în utilizarea grafiei latine: dacă, în anii 1929-1930, au fost editate doar 13 manuale cu grafie latină, atunci, în anul 1934, 65 de cărți cu caractere românești au văzut lumina tiparului. Numai în anii 1932-1934 au înșușit „scrisul latinizat 38 500 de moldoveni în vârstă”¹⁹.

Totuși, în 1937 și la începutul lui 1938, ani ai apogeului represiunii staliniste, ținta principală au devenit promotorii culturii naționale, adepții grafiei latine. Sub pretextul că această grafie „nu este înțeleasă de majoritatea populației moldovenești” și, chipurile, „elementele burghezo-naționaliste sub standardul latinizării grafiei promovau în esență românizarea limbii moldovenești”, ea a fost interzisă și scoasă din uz. La 27 februarie 1938, Biroul comitetului regional de partid din RASSM a adoptat *Hotărârea Cu privire la trecerea scrisului moldovenesc de la grafia latină la cea rusă*²⁰.

Astfel, în contextul restricțiilor staliniste, datorită activității îndrăznețe a multor înaintași ai neamului, în viața culturală a Transnistriei interbelice au avut loc mai multe evenimente reformatoare: au fost deschise noi instituții de învățământ, inclusiv Institutul Învățătoresc din Tiraspol, Institutul Învățătoresc din Balta, Institutul de cercetări științifice în domeniul științelor umanitare, școli agricole și tehnic-profesionale, zeci de școli de predare a limbii materne a moldovenilor în stânga Nistrului, biblioteci etc.²¹.

Concluzii. Grație eforturilor depuse de conducerea Regatului Român, de savanți și de corpul didactic, la sfârșitul perioadei interbelice s-a putut constata în Basarabia o reducere fără precedent, în comparație cu perioada de până la 1918, a ponderii populației analfabete din totalul populației și, respectiv, o creștere a numărului de știutori de carte în

¹⁷ *Ibidem*, p. 353.

¹⁸ Anton Moraru. *Istoria Românilor Basarabia și Transnistria (1812-1993)*. Chișinău: Editura „AIVA”, 1995, p. 309.

¹⁹ *Ibidem*, p.309.

²⁰ *Ibidem*, p.309.

²¹ *Ibidem*, p.310.

ritmuri categoric superioare celor atestate în perioada antebelică. Studiile riguroase științifice au demonstrat următoarele: satul basarabean „are nevoie de carte și caută cartea”; cultura a pătruns în acest răstimp în straturile cele mai largi ale populației etc. – toate acestea grație conștientizării necesității de adoptare și de implementare, la nivel național, a conceptului de „cultură integrală”, ceea ce presupunea o acțiune simultană atât în domeniul cultural, cât și în cel sanitar și economic-social²².

Bibliografie:

1. Anton Moraru. *Istoria Românilor Basarabia și Transnistria (1812-1993)*. Chișinău: Editura „AIVA”. 1995.
1. Octavian Țicu. *Basarabia în cadrul României reîntregite (VI): Reforma învățământului și „cele patru clase românești”* (3), 03 mai, 2020. Disponibil: <https://moldova.europalibera.org/a/Basarabia>.
2. Nicolae Enciu. *În componența României Întregite. Basarabia și basarabeni de la Marea Unire la notele ultimative sovietice*. București-Brăila: Editura Istros, 2018, p. 255.
3. Gheorghe Palade. *Comitetele școlare din Basarabia interbelică: Contribuții la dezvoltarea Învățământului*. Studia Universitas Moldavie, 2015, nr.4 (84), Universitatea de Stat din Moldova, Seria „Științe umanistice”, p.1.
4. Valentin Burlacu. *Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924-1940)*. Agenția pentru Știință și Memorie Militară, Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan” a Ministerului Educației, Culturii și Cercetării, 2021.
5. Vasile Crețu. *Evoluția învățământului primar și secundar în Basarabia în anii 1918 – 1940*. Teza de doctor în istorie, Chișinău, 2020.
6. *Codul general al României*. Întocmit de HAMANGIU, vol. XXV, partea 1-a. Const. ș.a. 1937.

²² Nicolae Enciu. *În componența României Întregite. Basarabia și basarabeni de la Marea Unire la notele ultimative sovietice*. Op. cit, p. 257.